

ORCSIK
ROLAND

INDIAI SZILÁNKOK

A szikhek hosszú szakállat és jellegzetes turbánt hordanak, a turbán a hosszú hajukat rejtí. Az egyik kíséromnek, Aadi Rajeshnek, becenevén Madhavnak azonban nem volt turbánja, a jellegzetes szikh kést, a kirpant sem láttam nála, a szakála is rövid volt, akárcsak a haja. Kívülről nem is gondolnánk, hogy egyáltalán köze lenne bármilyen valláshoz, farmerjében és rövid ujjú pólójában úgy festett, mint akármelyik európai városi figura. Egyedül a karján viselt ezüst karperec jelezte a vallásos irányultságát, ugyanis a szikhizmus szerint az ezüst karperec a késes támadással szembeni védelmet biztosítja. Persze ezt is szimbolikusan lehet érteni, a kör a szikhizmusban a végtelen, a transzcendens jelképe, a védelmet a külső erőszakkal szemben tehát a spiritualitás biztosítja. A beszélgetésünkéből nekem úgy tűnt, Madhav mélyen vallásos ember, a légynek sem ártana. A szikh kard, a kirpan nem fegyver, a karperechez hasonlóan a védelem szimbóluma, ám elsősorban szellemi önvédelem. A nem szellemi, történelmi évszázadok során viszont sokszor fegyverként is szolgált.

Újdelhi egyik metróállomásán felfigyeltem egy hivatalos matricára, melyen egy áthúzott köpő embert látni, alatta pedig hindiül és angolul a felirat, hogy tilos köpködni. Később én is észleltem, akármerre jártam, hogy milyen gyakran köpködnek az utcán az emberek. Egy riksás széllel szemben tarhált egy nagyot, utána a homlokát törölgette, és majdnem én is kaptam az áldásból, a háta mögött ücsörögve. A felszínes turista akkor most azt mondhatná, az indiai köpködő nemzet, csakhogy több olyan indiaival is beszélgettem, akiknek ez egyáltalán nem tetszik, ahogyan a mérhetetlen szemét és a fertőzött víz sem, és sok esetben a korrupt politikusaikat szidják, hogy semmit sem tesznek az ígéreteken kívül. Többek között ezt teszi szóvá a Man Booker-díjas Aravind Adiga a magyarul is olvasható *A Fehér Tigris* (2008) című kiváló regényében. A köpködés azonban nem politika kérdése, de nem is a higiéniaé. A higiénia európai vallás, jegyezte meg egyszer a nagy indiai utazó barátom, Lanczkor Gábor. A köpködés tehát nem a higiénia szabályzata miatt zavaró. Ugyanakkor sokkal elemibb, természetesebb Coelho aranyköpésénél, amiktől csupa nyálás Európa könyvpiaca.

Folyamatosan azon kapom magam, hogy bámulok, bámulok, reflektálatlanul. Ám arra is ügyelek, nehogy egy-egy mozzanatból turistaátlátnosságokat vonjak le. Próbálok felfigyelni magamban a gyarmatosító reflexekre, amelyek elítélik, alacsonyabb rendűnek, civilizálatlannak tartják mindazt, ami nem európai. Bevallom, ez a köztisztaság esetében nehezen megy, többször felmerült bennem, miért nem változtatnak ezen? Miért jó nekik így, főleg ha az éttermekben kézzel is esznek (én is így ettem ma egy étteremben)? Megfigyeltem, hogy a bollywoodi filmjeikben nyoma sincs annak a káoszknak, kosznak, ami India városainak mindennapjait jellemzi. Ha a popkultúra mitologikus hősei valamiféle kollektív projekciók, akkor ezek szerint a tisztaság is része az indiai néptömegek szépségről alkotott vágyképének. Ám ez mégsem válik valósággá, ahogyan lényegében az a steril csillogás sem, amely az amerikai sztárságot lemásoló bollywoodi filmek egyik

védjegye. Ahogyan a bollywoodi filmekben, úgy a hétköznapi utcákon is alig látni kukát. Egyébként a minden papírpénzükön is látható Mahátma Gandhi nagyon fontosnak tartotta a köztisztaságot. A magyar–indiai kapcsolatok elhivatott embere, Köves Margit fel is idézte nekem egyik mondatát India kapcsán: „Legyünk legalább olyan tiszták, mint a macskák.” A Gandhi által vezetett asramban, spirituális kommunában mindenki takarított, sőt, ő maga is pucolta a WC-t. Sajnos őt inkább a függetlenségi mozgalomban követték, nem a tisztasági útján, pedig Gandhi számára a tisztaság ugyanolyan etikus és spirituális kategória, mint a nemzeti függetlenség. A köztisztaság hiánya az egyik oka a sok betegségnek. Sok hindu vallásos előírás éppen a koszszal van összefüggésben, ilyen a vegetarianizmus is, amely a nagy hőségben könnyen romló hússal szemben nyújt védelmet. Azzal persze nem teljesen értek egyet, hogy a vegetarianizmus békésebbé teszi az embereket, ugyanis pl. az indiai árájkért rajongó Hitler is az volt, továbbá ott vannak a szélsőséges hindu politikai mozgalmak. Úgy tűnik tehát, az emberi vér nem az állathús fogyasztása miatt kívánatos.

Ódelhiben az elképesztően laza tehének évezredes nyugalommal kocognak a mindenhonnan rajzó, folyamatosan túlközlő, fekete füstfelhőket pöfögő kocsik, buszok, riksák, motorok, zörgő biciklik leírhatatlan zúfolatában, derűs és szmogdús káoszában. Egy tehen egy keresztül kellős közepén csócsált valami hulladékot, senki sem zavarta el, a járgányok úgy szalozomoztak körülötte, mint valami olimpiai bajnokságon. Indiában az istenek nagy ívben tojnak a kapitalizmus őrlött hajszájára. Ugyanakkor málészájú idealizmus lenne azt hinni, India a megtestesült utópia, a földi paradicsom. És nem, nem csak az európaiak rontották meg Indiát.

Indiában a nacionalizmus egészen mást jelent, mint Európában. Ugyanis az ország függetlenségét a különböző nemzetek, vallások Indiája nyerte el. Tehát a nacionalizmus itt nem pusztán a többségi nemzetre épülő politikai mozgalom, hanem az elnyomó britekkel szembeni közös indiai fellépés manifesztációja volt. (És persze a nacionalizmus nem pusztán a múlt kérdése, hanem a jelené is: az elnyomó britek hiányában a hatalomgyakorló demokratikus indiai elit sokszor egymás ellen játssza ki az indiai vallásgyakorlókat, nemzeteket, hiszen a hatalomszerzés egyik legolcsóbb módja itt is a nemzeti pókerjáték). Ugyanakkor a brit uralom nemcsak rosszat, vagyis gátlástalan kizsákmányolást, rabszolgasorsot hozott, nekik köszönhetik a közigazgatási intézményeket, több várost, így Delhit is. Walter Benjamin szavaival: az indiaiak az államalapítás „mitikus erőszakát” köszönhetik a briteknek. És a beszélgetéseim során úgy vettem észre, tiszteletben tartják ezt a politikai „ajándékot”. Ám az államnál továbbra is jobban bíznak az „isteni erőszakban”.

Delhiben megismerkedtem egy képregényes figurával, Andi Royjal, szerinte Indiában a legszentebb a kiszámíthatatlanság. Tehát nem a szegénység, nem a templom, nem a nemi, illetve a társadalmi hierarchia, nem a kasztos rang.

A Delhi Egyetemen magyar nyelvet és irodalmat tanító Köves Margit és kolléganője, a horvát lektornő, Đurđica Božić szerint Indiában a nőknek nem olyan egyszerű egyedül flangálni

az utcán, vagy buszozni, sokkal jobban kiszolgáltattak a provokációnak, a nemi erőszaknak, a rablásnak. Vagyis annak ellenére, hogy a hindu vallásokban nagy szerepet kapnak a női alakok, a társadalom mélyen patriarchális, a nők emancipációja nem mindenütt valósult meg.

Ódelhi csicsás, kopott, mégis szép világát idézi a romáink ízlése, kultúrája, ám a mi romáink szakralitása nagyon híg formában létezik már, úgy tűnik, túlságosan idomultak az európai, a többségi magyar társadalom romlott mintáihoz, a pénzhajszáéhoz. Lehet, hogy azért sikerült rosszul a szocializációjuk már a kezdet kezdetén, mert az európai kizárólagosság mindig túlságosan idegennek tartotta őket? Nem is a gyökeresen más kultúrájuk volt a zavaró, azt a magukat kereszténynek valló hatalmak karddal-vassal térítették volna. Leginkább a szegénység stigmatizálta a romákat, így az európai hatalmak nem is törekedtek a tényleges felzárkóztatásukra. A szegénységből így a bűnözés, a lepiszkosabb hóhérmunkák vártak rájuk. A zenészek, a kovácsmesterek léphettek előrébb, ám a korai kapitalizmus, az iparosítás az utóbbiakat a társadalom peremére lökte, pontosabban a társadalom szőnyege alá söpörte a szegénység problémáját. Ahogyan Indiában az „érintetlenek” még a magasabb kaszthoz tartozók árnyékára sem léphettek, léphetnek. A szegénység mocskos, rút, olyan, mint a hulladék vagy a betegség. A szegénység megvetése egyetemes vallás. Indiában egyedüli vigaszt a lélekvándorlás tana jelenthet a nincstelenség számára, ám ez lehet egyben a magasabb kasztúak közönyének, undorának igazolása, kanonizációja is. Persze ez sem ilyen egyértelmű.

Köves Margittal furikáztunk a kocsjával Újdelhiben, egy felüljárónál Margit felhívta a figyelmemet a hatalmas, izzó naplementére. Szinte beborította a láthatárt, vérvörösén lángolt az isten India fölött. Balra néztem, a négysávos út szalagkorlátjánál egy gyerekláb lógott ki a rongyokból összetakolt sátorból. Sovány anyja bambán ücsörgött mellette. Nem a napot nézte, hanem az elshuhanó autókat. Vagy tán azt sem. Szakadt pólóján foltos Nike felirat.

Templom templomot ér. Az utca és a templom között szinte semmi különbség, mégis, ott az a vékony határ, amitől más volt ma egy ezeréves hindu templomban, mint az utcán. A templomokat folyamatosan mossák, takarítják, mégis itt-ott felbukkan a kosz, ugyanakkor nekem ez azért volt szimpatikus, mert a kosz természetessé, emberivé, elérhetővé tette a szakrális teret. És persze minden templomban, amelybe betértem, nagyobb volt a nyugalom, a belső béke feltétele, mint az utcán. Ugyanakkor a belső béke igazi próbája, jelentősége csakis a legnagyobb káoszban mutatkozik meg. Könnyű a templomban alázatosnak lenni.

A hívők, zarándokok a kötelező, félelemmel vegyes áhítat nélkül imádták az isteneiket, szentjeiket. Sokan voltak a templomokban, de nem volt tülekedés, mindenki békésen kívárta a sorát az oltáros áldás előtt. És ennek a nyugalomnak volt valami magától értetődő természetessége. Mintha ugyanabba az időbe kerültem volna, amelyik több ezer évvel ezelőtt is létezett. Mintha megérintett volna valami az archaikus bölcsesség nyugalmából, amin semmilyen külsődleges csillogás, zajongás nem változtathat.

Ma egy szikh templomban vásott, vörös perzsaszőnyegen ültem a turbános férfakkal, kendős nőkkel, gyerekekkel, fölöttem hatalmas hűsítő mennyezeti ventilátorok pörögtek, folyamatosan szólt a szikh főpap szakrális éneke. Felfigyeltem egy öreg, bottal járó szikh emberre, fején turbán,

teste kék, gyűrt lepelbe csomagolva, sántítva közlekedett az ülők között. Leült a fal tövében, lehunyta a szemét, úgy énekelte magában a szikh imát. Ez az egyszerű, magától értetődő cselekvésforma – ez az alap.

Indiában szabadabban fogják fel a vallásos előírásokat, valaki mereven ragaszkodik a tradícióhoz, más inkább a modern élethez közelít. Ugyanakkor az indiai társadalom, akárcsak másutt a világban, nem feszültségmentes. A különböző vallások hívői hol békésen megférnek egymás mellett, hol pedig véres súrlódások vannak. Margit mesélte, hogy nemcsak a muszlimok keltenek feszültséget, bizony a szélsőséges hinduk is, pl. ha halott tehenet találnak, akkor azonnal a muszlimokat vádolják, s indul a lincselés, nyilvános megbélyegzés, megszegyenyítés. Az utcákon pl. olyan plakátokat láttam, melyek arra buzdították az indiai parlamentet, hogy nyíltan mondja ki, „Pakisztán terrorista állam”. Mindez persze nem azt jelenti, hogy a muszlimok áldozatok, semmi sem ilyen egyértelmű Indiában, ahol minden egyszerre van jelen, számtalan az ellentmondás. Talán éppen a zsúfolt embertömegek miatt lehet felfokozottabban észlelni, érzékelni, hogyan működnek a világunk atomjai. A muszlimokkal sokszor vitatkozó, konzervatív szemléletű, Nobel-díjas indiai író, V. S. Naipaul azt írja a nevezetes *India: A Wounded Civilization* című esszékönyvében, hogy: „There always was a contradiction between the archaism of national pride and the promise of the new; the contradiction has at last cracked the civilization open.” Ezek az ellentmondások hol egymás kioltására, hol pedig egymás kiegészítésére, gazdagítására törekuszenek, az utóbbira főleg akkor, ha a vallások magjából indulnak ki: az egyetemes közösség gondolatából, amire Gandhi oly sokszor hivatkozott, s ami miatt végül éppen egy hindu szélsőséges végzett vele.

Sűrű nap volt, mintha egy nap alatt egy teljes hónapot éltem volna át. Próbálok reálsan látni az itteni életformákat, miközben folyamatosan azon kapom magam, élvezem azt a káprázatot, amivel India szeretőként magához csal. És ez a káprázat ugyanolyan valós, mint a tömeges méreteket öltő szegénység és nyomor, amivel mindennap találkozni a város bármelyik pontján. A paloták, felhőkarcolók tövében ezrek tengődnek, koldulnak. Mindez arra utal, hogy a kapitalista indiai társadalomban is európai szakadékok vannak a különböző osztályrétegek között, és hogy a nincstelenek a szerencsésebbek közönyének vannak kiszolgáltatva. Ez az érinthetetlenek karmája? Az indiai papírpénzeken látható Gandhi nem így gondolta, ám azt a marxista nézetét, hogy az érinthetetleneket fel kell zárkóztatni, szinte senki sem követi a jelenlegi, fűt-fát ígérgető indiai politikusok közül. Ismerős történet, mintha a velejéig romlott magyarországi politikai viszonyok tükröződnének a nyomor világméretű szilánkjaiiban.

2016. szeptember 25–26.

FERDINANDY GYÖRGY

LÁBJEGYZETEK XXI.

(Határ Győzőről...)

Ötvenes fiatalember volt, amikor a párizsi Magyar Műhely egyik első találkozásán bemutatott neki. Mi, huszonéves írópalánták, egymás között már akkor is bácsiztuk őt, de ebben ludas volt a Mester is: atyáskodva kezelt minket, egy kicsit öregesen.

Magyarul akkor, 1966-ban, még csak a stockholmi Magyar Intézet által kiadott szakrális játékát, a *Bábel tornyát* olvastam. A *Pepito és Pepita* franciául került a kezembe, ezt akkor már három éve kiadta a párizsi Julliard Kiadó.

Nem sok sikerrel. Emlékszem, Kassai Györggyel, a kiváló fordítóval Denoëlhez vittük el az *Anibelt*. Én 1962 óta a „Denoël-istállóba” tartoztam. Boldog és büszke voltam, hogy új párizsi kiadót sikerült találnunk a londoni Győző bácsinak.

Immár közös kiadónknál jelent meg tíz évvel később, *Archie Dumbarton* címen az *Éjszaka minden megnő*, Határ „fantasztikus metafizikai regénye” is. Évek, évtizedek! A *Pepito és Pepitát* nyugaton csak húsz évvel később, 1983-ban adták ki a müncheniek. „Van-e létjoga az ócska salabakternek?” – ezekkel a keserű szavakkal dedikálta nekem.

A műhelyesek összejöveteleire egész évben keményen készültem trópusi egyetememen. Van valahol egy fekete-fehér amatőr felvételem, amelyen mi fiatalok (Thinsz Gézuka, Karátson Bandi, Tolnai Ottó, Kibédi Varga Áron) hallgatjuk őt. Könyveiről buzgón írtam a recenziókat, az emigráns és a francia sajtó folyóirataiba. Neki ajánlottam a hetvenes években született *Hosszú távon* című írásomat, és ha jól emlékszem, valamit ő is ajánlott nekem.

Több tucatnyi levelét őrzöm. Dicsért, biztatott, bátorított. Sokunkban tartotta így a lelket hosszú éveken át. Felmérhetetlen, amit neki és az „osztályfőnök úrnak”, Cs. Szabó Lászlónak köszönhet a fiatal, szárnyát akkor bontogató nyugati magyar irodalom.

Hadd idézzek fel vadnyugati barátságunk történetéből egy kedves, festői részletet. A már említett fényképen ott ül az ifjú műhelyesek között Colette, francia feleségem is. Vajon mennyit értett meg Győző előadásából? Csodákra képes a szerelem!

Mert hát igen: huszonéves asszonykám a szó szoros értelmében beleszeretett Győző bácsiba. A párizsi találkozón készült felvételeket mindmáig ő őrizte meg.

„Kézcsoksom bájos ifjú múzsádnak!” – írta még hosszú évekig minden levelében a vén csábító. „Egy ilyen öreg bácsit, mint jómagam, könnyű volt levennie a lábáról... és ő ezt tette velem!”

(Füst Milán előadásai...)

Több mint hatvan éve, hogy – elsőéves bölcsészként – beosontam a Mester előadásaira. Nem több, mint két-három hétig, a közbejött sajnálatos események miatt.

Ma mégis ő jut eszembe, amikor kortárs magyar irodalmat olvasok. Valami nagy baj van ezekkel a szövegekkel, engem legalábbis nem hagy nyugodni a gondolat.

Milán bácsi látomásról és indulatról beszélt akkor, hatvan éve. Most pedig mintha hiánycikk lenne mind a kettő: a látomás és az indulat. „Termékeny sérülést” – ha jól

emlékszem, harmadiknak valami ehhez hasonlót írt fel a Mester – még csak be tud szerezni magának egy mégoly kezdő skribler is. Persze könnyebb volt minden, amíg erről is nagylelkűen gondoskodott a történelem.

Egy szó, mint száz: szentháromságom nélkül a mai sztorik az én olvasatomban csinálmányok: nem hitelek. Milyen szerencsétlen ez a fiatalság! Nem produkált számára világháborúkat – de még csak egy komolyabb influenzajárványt sem – a történelem.

Mi mást tehetnének? Menekülésnek (száműzetésnek) álcázzák az utazgatásaikat, halálos szerelemnek a nőügyeiket. Az olyan idejét múlta érzelmektől, mint a szolidaritás vagy a tevékeny, áldozatos szeretet, irtóznak. A maradékból szeretnének világhírré vergődni, koppintgatják a szerintük jól bevált (vadnyugati) módszereket.

Persze lehet, hogy tévedek. Elfogult lennék? Megírni *A feleségem történetét* nem adatik meg mindenkinek.

(*Bárzongoristák...*)

Ki pilóta, ki mozdonyvezető. Én zeneszerző szerettem volna lenni. Aztán közbejött ez az izé: a világháború. De később is, egész életemben, zongoristák voltak a barátaim.

Elsőnek Angéla néni a tánciskolában, ahol Mimi vezényletével gyakoroltuk a hopszpolkát és a foxtrottot. Gubicza Jánosné! Lám, még a neve is eszembe jutott. A tanfolyamok között be-dobtunk fél deci kevertet a Gerlóczy utca sarkán. A folytatást is én vittem fel neki a kabátom alatt.

Folyó víz, fűtés, de még asztal sem volt a garázsban, ahol éltem. A sulii mellett – szerencsémre – működött egy presszó, a Kedves, ahol a főpincér, Nándi bácsi engedélyével megcsinálhattam a leckét. Még a kétforintos duplát sem kellett leguberálnom, amikor megérkeztek a zenészek, és kezdetét vette az „ötórai tea”.

A zongoránál egy nálam alig idősebb fiú tevékenykedett, Soós Tibi. Vele – miután mindketten körbejártuk a világot – a sors ma, fél évszázad után újra összehozott.

Voltak ott, a *Darling* körül, más zenészek is. A Napfényben Horváth Jenő, a Paradisóban Tóth Menyus. De ezeken a helyeken nem volt sem Nándi bácsi, sem egy sötét sarok, ahol megírhattam volna a házi feladatokat.

Útikalauzában Kalmár Tibor felsorolja ezeket az úgynevezett „szórakozóhelyeket”, ahová a háború után – kégli híján – bezsúfolódtak a melegegdeni vágyó pestiek. Itt még meghallgathatták a rádióból kitiltott dekadens melódiákat, és egy órácskára – kettő negyvenért – Amerikában érezhették magukat.

Nekem ezekben az időkben Bánk Tommy volt a barátom, Bánk G. Tamás, a világlátott zeneszerző, aki – ha jól emlékszem – Kairóból, Egyiptomból érkezett.

Nem volt könnyű követni őt. Hol a Semmelweis utcai Jerevánban, hol a Vörösmarty téren, a Vigadó romos épületében helyettesítette a szabadnapos zenészeket. Nyilván nem fogadta őt vissza a szakma. Nem is maradt sokáig, '56 decemberében már Bécsben találkoztunk, az amerikai követség előtt. Ma is őrzök tőle egy Los Angelesben postázott levelet.

A nótáit már talán csak én ismerem. Tommy nyomtalanul eltűnt a belváros könnyűzenei életéből. Kalmár Tibor könyve (*Sztárok az éjszakában*) a nevét sem említi meg. Még Karinthy Cini sem tudta, hogy filmjéhez, a Budapesti tavaszhoz, ő írta a zenét. Pedig azt, hogy „egy koldus az utcán a kezemhez ért...”, még ma is dúdolgatják az öregek.

A Rajna völgyében – ahová '56 után kerültem – nem játszott magyar zongorista. Bázselbe, a Pfäffermühlébe jártunk át, hogy meghallgassuk Hortobágyi Gyurit, az orvostanhallgatót, aki – miután ledoktorált – faképnél hagyta az éjszakai életet.

A trópuson is egy zongorista volt az első barátom. A Puerto Ricó-i *Swiss Chalet* zenésze, Armer Félix, Casablancából érkezett. Félixet megviselte az üldöztetés, sokat betegeskedett. Özvegyének, egy nagyváradi asszonynak, New Yorkban nyoma veszett.

Minden elmúlik egyszer. A vasfüggöny leomlott, hazakerültem. És Pesten, a Spinoza kávéházban várt Soós Tibi. Ő még el tudja nekem játszani Szabó Kálmán vagy Vécsey Ernő – mint akkor mondtuk – világszámait.

Vannak emlékeim, amelyek talán még ezeknél is régebbiek. Nekem valahol Eisemann Mihály operettjeivel kellene kezdenem. Apám – akkor úgy mondták – szegény sorsú diák volt. Orvostanhallgató és zongorista. A mozikban ült azokban az időkben egy zenész, aki a némafilmek alá pötyögött valami odaillő dallamot.

Ezekről az évekről soha nem beszélt apám. Én csak a fiatal, cselédkönyves orvos kalandjait ismerem. Ami pedig hihetetlen: soha nem ült a zongorához. Soha nem hallottam őt játszani.

Még harminc évet élt a háború után. Bénán, miután – 1944 karácsonján – nyomorékká verték őt a nyilasok. Muzsika nélkül: az idegostályon nem volt sem rádió, sem gramofon. Én csak Angéla nénitől – Gubicza Jánosnétól – tanulgattam a melódiákat, amiket fiatal apám játszott egy sötét teremben, a Bodográf moziban.

Íme, mi minden jut eszembe, miközben Kalmár Tibor emlékkönyvét olvasom.

(Négy kérdés...)

... amit az óhazában ötven év alatt egyszer sem tettek fel nekem. Mintha itt, Latin-Amerikában, jobban látnák (jobban értenék?) helyemet a világban. Mintha jobban el tudnák helyezni korunk irodalmában a hangot és a mondanivalót, amit (számukra) képviselek.

Fél évszázadot töltött Párizsban és Puerto Ricóban – állapítja meg az ismeretlen zszurnaliszta. Változatlanul magyar írónak tartja magát?

– Változatlanul! – felelem. De vajon annak tart-e a magyar irodalom?

A második kérdés egyszerűbb. Voluminózus életmű áll mögöttem, díjakat nyertem, előkelő fórumok közöltek. Miért csak két szerény karibi kiadó közli spanyol nyelvű könyveimet?

Mondjam azt, hogy nyolcvanévesen nem a dicsőséget keresi az ember? Itt éltem, a karibi világban, itteni kiadóknak – barátaimnak – adom közlésre a könyveimet.

Harmadik válaszom: irodalmunkat nem társtalan, magányos nyelvünk miatt ignorálja a világ. Sokkal inkább azért, mert mi megkésve, utánérzésekkel traktáljuk a nyugatiakat. Nem ismerjük fel, mi az, amit csak mi tudunk kimondani.

Végül, ami elmaradhatatlan: világpolgárnak, vagy kallódó, elveszett embernek érzem-e magam? Egyiknek sem, természetesen. Az én hazám a magyar nyelv. Az irodalom.

(Életrajzi adatok...)

Akitől itt nálunk, a szocializmus éveiben, három rigmust közölt egy vidéki lap, íróembernek számított. „A tollából él” – így mondták a franciák. Emlékszem, milyen gyanakodva méregettek honi író társaink, amikor bevallottuk, hogy Céline orvos, és hogy Cendrars banktisztviselő. Hogy mi, nyugatiak, polgári foglalkozásunk mellett írjuk a könyveket.

Az én életrajzíróim sem veszik tudomásul, hogy egyetemi pályafutásom alatt dolgoztam többek között a Szabad Európa Rádiónál, sőt folyóiratot szerkesztettem, miközben megírtam a könyveimet.

Mindezt a Magyar Művészeti Akadémia 1956-os antológiája juttatja eszembe. Az itt közzétett életrajzi jegyzetekben ugyanis – azon kívül, hogy hol és mikor születtem – nincsen egyetlen pontos adat. Még harminchat évi egyetemi tanárságomból is röpké tizenkét év „oktatói” munka lett.

Magyar specialitás lenne? Fél évszázadon át dolgoztam francia, majd spanyol nyelvterületen. De soha, sem Párizsban, sem az Újvilágban nem közöltek rólam ennyi hibás adatot az életrajzi jegyzetek.

Azt pedig már csak restelkedve írom ide, hogy tucatnyi magyar és külföldi irodalmi díjammal az Akadémia felsorolása a felét sem említi meg. Pedig hát ha más nem is, a József Attila-, a Márai Sándor- vagy a Déry Tibor-díj megérdemelné, hogy benne legyen. Még ha az Alföld vagy a Tiszatáj vidéki elismerését vagy a Nemzetközi PEN távoli tisztelgését nem is tartják említésre méltónak a büszke pestiek.

Nevetnem kell: mi lesz itt, ha elpatkolok, és megpróbálják összeszedni félszáz magyar és kis híján feleannyi francia és spanyol könyvemet?

Ha ugyan eszébe jutok még valakinek.